

УДК 37.091:37.014.3

Окремі питання роботи закладів освіти в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа»

О. Козерацька,

методистка лабораторії упровадження освітніх інновацій,
комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради
e-mail: olesiakozeratska@gmail.com

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року є фундаментом реформи, що спрямована на модернізацію освітньої системи та адаптацію її до викликів глобалізованого, інформаційного суспільства, де важливі не тільки програмові знання, але й соціальні, громадянські, комунікативні та критичні навички. Концепція визначає головні цілі, принципи та підходи до реформування освітньої галузі; пропонує шляхи і строки реалізації та очікувані результати.

Положення цього важливого документа унормовані в законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту». Згідно з концепцією затверджено і запроваджено Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти, Державний стандарт профільної середньої освіти, який почне застосовуватися з 1 вересня 2027 р., Типові освітні програми для 1–4 класів, 5–9 класів.

Реалізація Концепції «Нова українська школа» відбувається поетапно. Впровадження змін починалося з пілотних проєктів у початковій школі. У 2018/2019 навчальному році всі першокласники перейшли на навчання за новим стандартом. Реформування базової освіти відбувалося в умовах карантинних обмежень та повномасштабного вторгнення окупаційних російських військ. Нині триває пілотування реформи на рівні профільної старшої школи. Усі етапи супроводжуються постійним моніторингом результатів реформи через оцінювання учнів, зворотний зв'язок від учителів та батьків, зовнішні аудита і вдосконалення програм та підходів на основі зібраної інформації для підвищення якості навчання. В основу реформи покладено відповідне оновлення освітніх програм і програм підвищення кваліфікації вчителів, упровадження нових технологій та методик навчання. Це дає можливість поступово адаптувати освітню систему до сучасних вимог і забезпечити необхідні умови для повноцінної реалізації реформ.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що реформування системи освіти, зокрема в контексті НУШ, є предметом дослідження багатьох

науковців і практиків: Т. М. Сорочан, В. Г. Кременя, Н. М. Бібік, Н. З. Софій, О. Я. Савченко, О. В. Онопрієнко, О. В. Вашуленко. Вивчення роботи закладів освіти в умовах впровадження концепції дають змогу виявити ефективні моделі організації роботи шкіл, які надалі можуть бути застосовані в інших закладах освіти. Поширення успішних практик впровадження НУШ допомагає освітнім закладам при звичаїтися до нових стандартів і вимог. Постійна адаптація та вдосконалення на основі практичного досвіду і моніторингу результатів є ключовою особливістю реформи.

Вплив реформи на управлінські процеси в закладах освіти

Проблеми управління закладом освіти, його навчально-матеріальної бази, професійної підготовки керівників і вчителів, співпраці з громадою в умовах реформування є надзвичайно важливими для керівників шкіл, педагогів, методистів та управлінців в освітній галузі. Забезпечення ефективного функціонування закладу освіти та досягнення високої якості освітніх послуг не може здійснюватися без системного і комплексного підходу до реалізації Концепції Нової української школи.

Заклад освіти функціонує як відкрита соціальна система, що охоплює широкий діапазон процесів: управлінських, освітніх, виховних, безпекових. Під час реалізації реформи трансформуються всі елементи системи. Реформаційні процеси передбачають відхід від адміністративно-командного управління, де бюрократизацію галузі, трансформацію підходів до функціонування закладів освіти. Сучасна школа має стати більш автономною та демократичною.

Відповідно до Закону України «Про освіту», управління закладом освіти в межах повноважень здійснюють: засновник (засновники); керівник закладу освіти; колегіальний орган управління закладу освіти; колегіальний орган громадського самоврядування; інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти (п. 2 ст. 24) [1]. Керівник закладу освіти здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу освіти (ст. 26) [1].

Завдяки реформі відбувається децентралізація системи управління. Засновники закладів освіти, а це переважно органи місцевого самоврядування, отримують набагато більше повноважень. Таким чином, громади мають реальну можливість впливати на розвиток освітньої галузі на місцях.

Заразом реформа має на меті розширення автономії закладів загальної середньої освіти. Академічна, організаційна, кадрова та фінансова автономії закріплені у законодавстві та реалізуються через установчі документи та Стратегію розвитку закладу освіти. Розширення автономії закладів освіти дозволяє швидше і результативніше реагувати на потреби учнів, учителів, батьків та громади і збільшує довіру між усіма учасниками освітнього процесу.

Організаційна та кадрова автономія, за визначенням Л. Калініної, передбачає право закладу освіти розробляти проект статуту закладу та вносити пропозиції щодо змін; затверджувати штатний розпис у межах устанавленого фонду заробітної плати; брати на роботу та звільняти педагогічний персонал, зокрема за контрактом; створювати управлінську команду та педагогічний

колектив; організувати відкритий освітній простір і розвивати організаційну культуру [9].

Фінансова автономія передбачає самостійне вирішення питань економічної діяльності, використання всіх видів асигнувань. Заклади освіти набувають повноваження розпорядника бюджетних коштів; публічно формують бюджет і публічно звітують; керівники закладів мають право на встановлення надбавок, премій, стипендій; заклади освіти визнаються та законодавчо закріплюються як соціоекономічні системи, які забезпечують освітні послуги та додаткові освітні послуги для учнів, зокрема з особливими потребами [9].

Реальне втілення нових можливостей, які надає автономія, потребує кращої підготовки керівників закладів освіти до управлінської діяльності, що узгоджується з концептуальними засадами Нової української школи. З метою вдосконалення професійної компетентності директорів затверджено професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» і Типової програми підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти.

Важливим складником реформи є дебіюрократизація освіти, що впливає на всіх учасників освітнього процесу. З оновленням Інструкції з діловодства в закладах освіти (наказ МОН від 25.06.2018 № 676) і затвердженням Інструкції з ведення ділової документації в закладах загальної середньої освіти в електронній формі (наказ МОН від 08.08.2022 № 707) завдяки цифровим інструментам освітніх інформаційних систем істотно спростилося ведення адміністративної документації та подання звітів для керівництва; класної документації для вчителів; розширилися можливості ефективної взаємодії з батьками та учнями.

Організація освітнього процесу в контексті реформи

Нові Державні стандарти початкової та базової середньої освіти обумовили осучаснений підхід до організації освітнього процесу, що передбачає застосування діяльнісного підходу на інтегрованій основі з переважанням ігрових методів у першому циклі (1–2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3–4 класи) початкової освіти і на всіх циклах – адаптаційному (5–6 класи) та базовому предметному (7–9 класи) – базової середньої освіти [7, 8]. Фактично діяльнісний підхід став одним з головних інструментів організації навчальної і педагогічної діяльності в контексті реалізації реформи. Основою до оновлення змісту освіти став компетентнісний підхід у навчанні предметів з усіх освітніх галузей. Державні стандарти конкретизують ключові компетентності, які матимуть учні після кожного з циклів початкової і базової середньої освіти та наскрізні вміння. До всіх предметів запроваджено наскрізні лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність» тощо. Вводяться інтегровані курси, скорочується кількість фактологічного матеріалу, акцент робиться на вивчення концепцій, розуміння процесів та практичне застосування.

Відповідно до оновлення змісту освіти і підходів до процесу навчання змінюється роль учителя. Учитель не може залишатися лише джерелом інформації, ретранслятором знань, він мусить ставати провідником, наставником і фасилітатором освітнього процесу, застосувати діяльнісні методи навчання, такі як: взаємне навчання, дослідницьке, проєктне навчання, ігрові підходи, групову роботу. За результатами багатьох досліджень встановлено, що діяльнісні методи, які заохочують учнів до самостійного пошуку інформації, експериментування, вирішення проблемних ситуацій, формування власної думки, підвищують мотивацію до пізнання і забезпечують кращі результати навчання.

Академічна автономія закладів освіти, даючи можливість вибору методів, стратегій, засобів навчання, системи оцінювання; вибору освітніх програм або розробки авторських; вибору підручників та іншого навчально-методичного забезпечення, може стати ресурсом подолання застарілих підходів до організації освітнього процесу. На допомогу вчителю у формуванні власних програм створені практичні інструменти (конструктори), розробляються програми професійного розвитку для вчителів, які включають тренінги з нових методик навчання, цифрових інструментів, інклюзивної освіти, психологічної допомоги тощо. Напрацьовано сучасну нормативну базу, завдяки чому розширюється ринок послуг із підвищення кваліфікації. Нині такі послуги можуть надавати не лише державні чи комунальні установи, а й приватні та громадські організації. Учителі мають можливість обирати, де саме та в якій формі підвищувати кваліфікацію. Покликано мотивувати педагогів до вдосконалення професійних навичок і запровадження сертифікації вчителів.

Ефективність роботи закладу освіти неабияк залежить від організації освітнього середовища. Відповідно до Концепції «Нова українська школа» освітнє середовище має враховувати різнопланові аспекти: зручність, інклюзивність, безпечність, естетичність, динамічність, здатність стимулювати цікавість до пізнання, заохочувати до навчання і творчості, мотивувати до спілкування. Модернізація матеріально-технічної бази закладів освіти, нове навчальне обладнання, сучасна техніка, можливість доступу до інтернету, відкриття STEM-лабораторій істотно впливають на мотивацію учнів до навчання та якість освітнього процесу. З огляду на це, протягом 2023–2025 років за підтримки Дитячого фонду ООН (UNISEF) у 17 закладах області облаштовано сучасні STEM-лабораторії.

Безумовно, зважаючи на наявні загрози життю і здоров'ю внаслідок війни, безпека освітнього середовища (фізична безпека) є пріоритетом. За даними Департаменту освіти і науки Житомирської ОВА, станом на квітень 2024 року з 586 закладів загальної середньої освіти області (з філіями) у 569 облаштовано укриття. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2024 року № 1245 23 заклади області є учасниками експериментального проєкту щодо посилення безпеки освітнього середовища в умовах воєнного стану.

Не менш важливою є соціально-психологічна безпека. Щоб запобігти конфліктним ситуаціям і цькуванню, варто визначити чіткі правила поведінки і спілкування в закладі освіти, розробити зрозумілу антибулінгову політику,

проводити опитування учнів щодо психологічного комфорту в колективі, формувати навички доброзичливої комунікації, розуміння і керування емоціями, емпатію.

Однією з вимог до освітнього середовища Нової української школи є подолання архітектурних бар'єрів. Гарантування доступності освіти досягається дотриманням вимог і стандартів щодо створення середовища для інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами: Порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957; Державні будівельні норми «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення» В.2.2-40:2018, «Заклади освіти» В.2.2-3:2018.

На вирішення проблеми нерівного доступу до якісної освіти серед іншого спрямовані такі заходи: адаптація навчальних програм для потреб дітей з особливими освітніми потребами; залучення асистентів учителя та спеціальних педагогів; мережа опорних шкіл із підвезенням учнів шкільними автобусами; використання цифрових платформ для дистанційного навчання; законодавчо закріплене право учнів обирати форму навчання (очне, заочне, дистанційне), можливість навчання за індивідуальною освітньою траєкторією. Зауважимо, що нового змісту розвиток дистанційної освіти набув під час локдауну внаслідок поширення COVID-19. Саме тоді було розроблено і запроваджено платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн».

Реформування підходів до навчання логічно вимагає й оновлення системи оцінювання його результатів. Відповідно до рекомендацій щодо оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 08 серпня 2024 року № 1093, оцінюванню підлягають знання, уміння, навички та особисті якості учнів. Оцінювання здійснюється за допомогою різних форм і методів та супроводжується постійним зворотним зв'язком. Основними видами є формувальне, підсумкове і державна підсумкова атестація. Формувальне оцінювання відбувається протягом всього процесу навчання, має на меті оцінку динаміки розвитку учня, визначає його сильні і слабкі сторони, дає змогу корегувати процес навчання, що сприяє індивідуальному прогресу кожного учня. Вчителі спостерігають за навчальною діяльністю учнів, їх роботою в групах; проводять бесіди, щоб визначити рівень розуміння матеріалу та виявити труднощі; використовують тести, проекти, презентації, творчі роботи, щоб оцінити знання і навички учнів. Застосовують взаємооцінювання, що допомагає учням краще розуміти критерії оцінювання. Пропонуючи учням самим проаналізувати власні досягнення та визначити прогалини, формують у них навички рефлексії, самоаналізу та критичного мислення. Наприкінці навчального періоду (семестру або року) застосовують різні форми підсумкової перевірки знань. І формувальне, і підсумкове оцінювання фіксується у Свідощві навчальних досягнень.

Відповідно до законів України «Про освіту» (ст. 41), «Про повну загальну середню освіту» (ст. 42) у закладах формується внутрішня система якості освіти. Вона передбачає розроблення стратегії та процедур забезпечення якості освіти в закладі; системи та механізмів забезпечення академічної доброчесності;

критеріїв, правил і процедур оцінювання здобувачів освіти, педагогічної діяльності педагогічних працівників та управлінської діяльності керівників закладу освіти; процедури забезпечення ресурсами для організації освітнього процесу та інформаційними системами для ефективного управління закладом освіти; створення безпечного, здорового та інклюзивного освітнього середовища із забезпеченням універсального дизайну та інші заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти [1, 2]. Постійний аналіз та вдосконалення цих складників дозволить закладу покращити якість освітньої діяльності та управлінських процесів. На допомогу закладам освіти Міністерство освіти і науки розробило «Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладах загальної середньої освіти» (наказ МОН від 30.11.2020 р. № 1480).

Державна служба якості освіти, як і передбачалося реформою, проводить інституційні аудити закладів освіти, оцінює якість освітньої діяльності і відповідність законодавству. Інституційні аудити закладів спрямовані на аналіз слабких та сильних сторін системи забезпечення якості освіти закладів освіти. За результатами аудиту розробляються рекомендації, що допомагають підвищити якість освітнього процесу. Основна мета – створення сучасної, інклюзивної та якісної освіти, що відповідає потребам сучасного суспільства і допомагає кожній дитині реалізувати свій потенціал.

Висновки

Усвідомлюючи вплив об'єктивних чинників, що ускладнили впровадження реформи, як-от: тривале дистанційне навчання через COVID-19, загрози воєнного стану, зазначимо про деякі інші проблеми, з якими зіткнулися заклади освіти у ході реалізації Концепції НУШ.

Проблему може вирішити ефективна система розподілу державних субвенцій, що сприятиме своєчасному фінансуванню для закупівлі обладнання, навчально-методичного забезпечення, залучення як державного, так і місцевого фінансування, пошук донорів (наприклад, UNICEF).

Важливим складником реалізації Концепції «Нова українська школа» має стати підвищення кваліфікації педагогів. Для ефективного розв'язання цієї проблеми необхідно створити дієві механізми фінансового забезпечення системи підвищення фахового рівня педагогів і керівників; створити умови для широкого інформування про нову нормативну та навчально-дидактичну базу освіти; системно оновлювати знання і вміння педагогів.

Додаткової уваги потребує інформування батьків про цілі та напрямки змін, що сприятиме підвищенню довіри батьків до реформи та позитивному ставленню до неї.

Отже, аналіз результатів запровадження Концепції НУШ дає можливість стверджувати, що подальшого розвитку та удосконалення потребують такі аспекти освітньої політики, як системність та послідовність упровадження реформи, професійний розвиток керівників шкіл та навчання педагогів, матеріальне забезпечення реформи і освітян, підготовка навчально-методичної бази, впровадження інклюзивності освіти. Реалізація цілей Нової української школи як довготермінової реформи освітньої галузі сприяє створенню закладу, в

якому буде комфортне освітнє середовище і який дасть учням не тільки знання, а й практичні навички використання їх у повсякденному житті, навчить учнів критично мислити, сформує їх як громадян із активною життєвою позицією.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/conv#n254>.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15 січня 2018 року № 34 «Про деякі організаційні питання щодо підготовки педагогічних працівників для роботи в умовах Нової української школи». URL: <https://drive.google.com/file/d/1aX1Ni7nv1eCgqDuSkQOldgFLtdziCqSl/view>.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 серпня 2024 року № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання». URL: <file:///D:/User/Desktop/66aca0d35fbf4463777818.pdf>.
6. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
7. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://cutt.ly/dUHeSum>.
8. Головка М., Науменко С. Результати pisa-2022 в Україні: актуальні проблеми загальної середньої освіти та шляхи їх розв'язання. *Український педагогічний журнал*. 2024. № (2). С. 35–50. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-35-50>.
9. Калініна Л. Управління новою українською школою. *Директор школи*. 2017. № 1–2. С. 12–21.
10. Моніторинг НУШ. Результати та рекомендації. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/NUSH_monitorynh_7.08_2.pdf.
11. Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи. Проект для обговорення / Вакуленко Т., Гриневич Л., Лінник О. та ін. ; за заг. ред. Л. Гриневич. АКМЕ ГРУП, 2021. 46 с.
12. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Плеяди, 2017. 206 с.